

BOSHLANG`ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA NOAN`ANAVIY USULLARDAN FOYDALANISH

Tengelova Dilfuza

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Boshlang`ich ta`lim yo`nalishi 4-kurs talabasi

Annotasiya. Ushbu maqolamda boshlang`ich sinflarda ona tili fanlarini o`zlashtirishda o`quvchilarning yozma nutq malakalarini oshirishda noan`anaviy o`yinlardan, yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari, harxil mashg`ulotlarni qo`llash bo`yicha aytib o`tilgan. Shuningdek, noan`aviy o`yinlardan ona tili darslarida foydalanish boshlang`ich sinf o`quvchilarning fikrlash qobiliyatini, chaqqonligini, topqirligini, yozish malakalarini oshirishga yordam berishi haqida yozilgan.

Kalit so`zlar: pedagogik-psixologik salohiyat, intellectual salohiyat, ta`lim texnologiyalari, pedagogik texnologiya, noan`anaviy o`yinlar, yozma nutq, matn.

Bugungi kunda yangi asr o`qituvchisini tayyorlashda uning pedagogik-psixologik va intellektual salohiyati, innovatsion ta`lim texnologiyalari bo`yicha chuqur bilimga egaligi, ta`limning interfaol usullari va ilg`or samarali metodlariga oid ijodiy faollikni oshirishning samarali usullaridan xabardor bo`lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ta`lim sohasidagi muhim hujjatlar – «Ta`lim to`g`risida»gi Qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi», «2004-2009-yillarga mo`ljallangan maktab ta`limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturi» talablariga asosan yosh avlodga jahon ta`lim standartlari darajasida ta`lim va tarbiya berish ko`zda tutilgan. Milliy istiqlol mafkurasining asosiy g`oyalaridan biri komil inson g`oyasi hisoblanadi. O`quvchilarni komil inson etib tarbiyalash har bir pedagogning vazifasidir. Komil inson asosiy g`oyasini amalga oshirishda savod o`rgatish davri muhim ahamiyatga ega.

Hozirgi kunda umumta`lim maktablarida ona tili fanlarini o`zlashtirishda o`quvchilarning yozma nutq malakalarini oshirishda yangi pedagogik texnologiyalar, boy tajribalar va qiziqarli o`yinlar orqali mashg`ulotlarni tashkil qilish orqali kutilgan natijalarni olish mumkin. Yirik pedagog olimlarimizdan biri M.Ochilov pedagogik texnologiya sohasidagi tadqiqotlari natijasida quyidagi xulosaga keladi: «Pedagogik texnologiya- tizimli, texnologik yondashuvlar asosida talim shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va obektiv baholash uchun inson salohiyati hamda texnik vositalarning o`zaro tasirini inobatga olib, ta`lim maqsadlarini oydinlashtirib, o`qitish va bilim o`zlashtirish jarayonlarida qo`llaniladigan usul va metodlar majmuidir».

O`quvchilarning o`z fikrini yozma bayon qilishida ona tili ta`limi jarayonida egallagan ko`nikma va malakalari u yaratgan matnda aks etadi. Bunda:

- fikrning mantiqiy izchiklikda ifodalanganligini aniqlash;
- tasvirining mavzuning muvofiqligini va tavsifning qiymatini aniqlash;
- tavsifda tilning ifoda vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish darajasini aniqlash;
- imloviy (yozma) savodxonlikning sifatini aniqlash asosiy omillar hisoblanadi, Shunday qilib, yozma nutq malakasini hosil qilish ona tili ta’limining asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Boshlang`ich sinf ona tili ta’limining bosh maqsadiga ko‘ra dars mashg‘ulotlari o‘quvchida ijodiylik, mustaqil fikrlash malakalarini chuqurlashtirish, ijodiy fikr mahsulini nutq vaziyatiga mos ravishda og‘zaki va yozma shakllarda, to‘g‘ri, ravon ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishga va rivojlantirishga qaratilmog‘i kerak. Bu muhim vazifani amalga oshirishda ona tili ta’limi jarayonida tashkil etiladigan turli usullar orqali yozma malakalarini oshirishga xizmat qiladigan pedagogik texnologiyalarning o‘ziga xos o‘rni bor.

O‘quvchilarda yozma nutq malakalarini oshirishda «Eslab qol», «Xato top», «Izoh ber», «Davom ettir», «Tinish belgini qo‘ying», «Jumlani to‘g‘ri tuz», «Donolar bisotidan» kabi ta’limiy, noan’anaviy o‘yinlardan unum foydalanish katta ahamiyat kasb etadi.

«Xato top» o‘yini.

Bunda o‘quvchilar guruh bo‘lib ishlasa maqsadga muvofiq bo‘ladi. Har bir guruhga xato yozilgan so‘zlar berilgan matnlar tarqatildi. Matn tanlashda o‘tilgan mavzuni inobatga olish kerak. Masalan : «Uyushiq bo‘laklari»

«Undalmalar» yoki «Unli tovushlar» mavzulari asosida matnlar tayyorlash mumkin.

Guruhlar xato yozilgan so‘zlarni yoki tinish belgilarini aniqlaydilar. Belgilangan vaqtdan so‘ng matnlar o‘zaro almashinib, guruhlar o‘zaro xatolarini ko‘rib chiqadilar.

Qaysi guruh qanday natijaga erishganini ekranda berilgan to‘g‘ri matn orqali bilib oladilar. Bu usul o‘quvchilarning yozma savodxonligini oshirishda yordam beradi.

Darslarni musobaqa tarzida tashkil etilganda bu o‘yinda foydalanish mumkin.

«Izoh ber» o‘yini.

Bu o‘yinda «Dam olish daqiqasi»da foydalanish mumkin. Oq qog‘ozda boshqa tillardan o‘zlashtirilgan yoki ma’nosi qiyin so‘zlar, ko‘p ma’noli so‘zlar yozib qo‘yilib, sinf taxtasiga ilinadi. O‘quvchilar navbat bilan chiqib, so‘zlarning izohini yozadilar. Masalan:

Sarbon- karavonboshi

Chilvir – ingichka arqon

Ranj - ozor, alam

Kamarbasta- xizmatga tayyor.

Bunda iboralardan foydalanish ham mumkin:

Yog‘ tushsa yalagudek- toz

Kapalagi uchib ketdi- qo‘rqmoq

O‘yin davomida o‘quvchilarning yozma nutqda so‘zlardan va iboradan umumli foydalanish malakasi oshadi.

«Davom ettir» o‘yini.

O‘yin davomida o‘qituvchi o‘quvchilarning o‘z tasavvurlarini yozma bayon qilishga o‘rgatadi. Bu kichik hikoya, ertak yoki bog‘lanishni matn bo‘lishi mumkin. O‘qituvchi mavzu yozilgan qog‘ozni tarqatadi. O‘quvchilar partalarda o‘tirgan holda oldindan orqaga qarata mavzu asosida bittadan gap yozib, qog‘ozni uzatadi. O‘quvchilar o‘zlaridan oldin yozilgan fikrlarni to‘ldirib, mavzuga mos gaplarni yozadilar. Masalan:

O‘zbekiston – Vatanim mening.

O‘zbekiston men tug‘ilib, o‘sgan diyoy.

Men o‘z Vatanimni sevaman.

O‘zbekiston serquyosh, go‘zal diyoy.

Vatanim gullab- yashnamoqda.

O‘zbekiston jahonga yuz tutmoqda.

Men o‘z Vatanimdan faxrlanaman.

Bu usul o‘quvchilarni hamjihatlikka tarbiyalaydi. Bog‘lanishli matn yaratish malakasini rivojlantiradi, fikrlash doirasini kengaytiradi.

Darsning aralash turlarida, takrorlash darslarida bu ta‘limiy o‘yindan umumli foydalanish mumkin. Musobaqa usulda tashkil qilish yaxshi samara beradi.

«Jumlani to‘g‘ri tuz» texnologiyasi.

Bu o‘yinni tashkil etishdan maqsad o‘quvchilarni uslubiy xatolarga yo‘l qo‘ymaslikka o‘rgatish hamda yozma va og‘zaki nutqni ravon va chiroyli bo‘lishiga erishish asosiy omil hisoblanadi. O‘qituvchi jumlar chalkash bo‘lgan gaplarni proyektor orqali ekranda namoyish qiladi va o‘quvchilar jumalarni to‘g‘irlab yozadilar. Masalan:

Mashina chang ko‘tarildi yurib ketgach, orqasidan.

Mashina yurib ketgach, orqasidan chang ko‘tarildi.

Ba‘zi she‘rlardagi jumalarda ro‘y bergan o‘zgarishlar she‘riy qofiya yoki ohangdorlik talabi ekanligi ham inobatga olinib, o‘quvchilarga tushuntiriladi.

Bunday o‘yinlar o‘quvchilarni topqirlikga, chaqqonlikga va lug‘at boyligini oshirishga yordam beradi. Yozma nutqda bu so‘zlardan umumli foydalanishga o‘rgatadi. Ona tili fanidan dars jarayonlarida o‘quvchining yozma savodxonligi, imlo qoidalarini mukammal o‘zlashtirganligi va yozma nutqning rivojlanganligini hamda

husnixat bilan yozishini inobatga olib, yangi pedagogik texnologiyalar, ta’limiy o‘yinlar orqali mashg‘ulotlarni tashkil etish kelajakda yetuk intellektual barkamol avlodni tarbiyalashda muhim omil bo‘lib hisoblanadi.

Demak, ta’lim – insoniyat tajribasining malum tomonlarini yoritib o‘quvchilar ijtimoiy taraqqiyotining hozirgi talablariga muvofiq o‘quvchilar ijtimoiy taraqqiyotining hozirgi talablariga muvofiq darajada bilim va tarbiyaga ega bo‘lishlarini ta’minlaydigan faoliyatdir. O‘qituvchi ta’lim jarayonida faqat bilim berish bilan chegaralanmaydi, balki bu jarayonda o‘quvchi talabaga ta’sir ko‘rsatadi. Bu esa ularning bilim olishlarini yanada rivojlantiradi, natijada o‘quvchi ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. O‘z fanini chuqur bilishi, pedagogik muloqot ustasi bo‘lishi, psixologik – pedagogik va uslubiy bilim va malakalarni egallashi, har xil pedagogik vaziyatlarni zudlik bilan o‘rganish va baholash, pedagogik tasir ko‘rsatishning maqbul usul va vositalarini tanlay olish qobiliyatiga ega bo‘lish kerak. Bunda yosh avlodni boshlang‘ich sinf davridayoq bilim va ko‘nikmalarini shakllantirib borish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Расулова, Р. Б. (2020). Она тили фанини ўқитишда иктидорли ўқувчиларни аниқлаш ва уларнинг нутқ маданиятларини оширишда замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш. *Ta'lim, fan va innovatsiya*, 1(2), 37-40.
2. Кучқоров, Ҳ. Ҳ. (2020). Личность в системе человеческих общение и педагогических взаимоотношений. *Innovative achievements in science*, 439-441.
3. Jumaniyazov S.A. (2020). Umumiy orta ta’lim maktablarida ona tili fanini o‘qitishda ona tilidan sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish. *Science and Education*, 1(Special Issue 2).
4. Shofqorov A.M, Shayxislamov N. (2020) Ona tili ta’limda lingvistik mashqlarning o‘rni. *Science and Education*, 1(Special Issue 2).